

KOMUNIKACE S DĚTMI A NEDOSPĚLÝMI PŘI PODEZŘENÍ NA DOMÁCÍ NÁSILÍ V RODINĚ

Manuál pro preventisty

ÚVODEM ...

V sociálních službách přicházíte často do kontaktu s nezletilými dětmi, které zažívaly nebo zažívají domácí násilí. Mluví o bolesti, smutku, strachu, bezmoci, ale i o svém hněvu a přáních. Nasloucháte silným příběhům, vnímáte intenzivní emoce, a zároveň si uvědomujete náročnost rozhodování o tom, jak dítěti pomůžete a jaká opatření doporučíte rodičům.

Každá rodina tvoří systém vzájemných vztahů a interakcí mezi jednotlivými členy, se specifickými pravidly a stylem komunikace. Dítě doma potřebuje mít pocit bezpečí, být respektované a důvěřovat lidem ve svém bezprostředním okolí. Nenaplnění těchto potřeb provází široké spektrum projevů chování, ale může se odrazit i v komunikaci s vámi. Počítejte s tím, že dítě může být zaražené, nemluvné, či dokonce odmítavé. Důkladně se proto na první setkání připravte.

Abyste lépe pochopili, jak dítě vnímá a prožívá svou situaci, berte v úvahu jeho věk a mentální schopnosti. Připomeňte si ty nejdůležitější individuální věkové zvláštnosti.

Cílem vašeho prvního setkání s ohroženým dítětem je především vytvořit klidnou atmosféru a vyvolat v něm pocit důvěry. Jedině tak se bude cítit bezpečně, odhodlá se s vámi sdílet, co mu dělá těžkou hlavu, a svěří se, kdo a jak mu ubližuje ...

NEŽ ZAČNETE ...

Před příchodem dítěte se snažte **pokrýt své nezbytné potřeby** (toaleta, hlad, žízeň, vyřešení nutných záležitostí). Jakýkoli diskomfort může narušit vaše soustředění.

Rozmyslete si, kde budete s dítětem mluvit (**setting rozhovoru**) a připravte si nezbytné pomůcky (voda, kapesníky, pastelky, papíry a podobně).

Zrekapitulujte si, co dosud o dítěti a jeho rodině víte a za jakým účelem hovor povedete, kolik máte času a jaké prostředky k tomu použijete (např. obrázky, figurky, hračku, pomocné otázky tohoto manuálu).

PRVNÍ KROK: NAVÁZÁNÍ KONTAKTU

Co může prožívat nezletilá osoba, která k vám přichází poprvé?

- nepříjemné pocity z konfrontace
- zátěž zodpovědnosti
- tendence ospravedlňovat rodiče a minimalizovat situaci
- strach z důsledků svých výpovědí
- pocity viny nebo hanby
- emocionální vyčerpání
- obavy z nastávajících změn

Ke zmapování situace očima nezletilého využijte dovednosti, které podpoří navození jeho důvěry k vám a zlepší celkovou atmosféru rozhovoru. Představte se a informujte dítě (proč a kde se ocitlo, kdo jste, co se bude dít dále s jeho informacemi).

Co podpoří komunikaci?

- Pochvala za odvahu, vyjádření přijetí, partnerský přístup a povzbuzení („Jsi statečná, to bylo rozumné, cos udělala...“).
- Ověřování („Řekla jsem hodně informací, nevím, zda jsem tě nezahltla, bylo to srozumitelné? Jestli jsem ti dobře rozuměla, tak říkáš, že...“). Pokud dítě nerozumí, zeptejte se znovu jinak.
- Otevřené otázky a dostatek času na odpověď dítěte: nespěchejte, „nedopovídejte“ za něj.
- Naslouchání názorům, postřehům a přáním dítěte.
- Prostor pro otázky dítěte a pravdivé odpovědi („Tohle nevím, na to nedokážu odpovědět...“).
- Ujistění dítěte, že násilí není jeho vina a že je správné, když o tom mluví.

Co rozhovor narušuje?

- Nepochopení, srovnávání (s jinými, sourozenci)
- Hodnocení, poučování, nepodpora a moralizování
- Jednání z pozice moci (obviňování, výhrůžky, zastrašování)
- Bagatelizace sdělovaného
- Sliby, které nelze splnit
- Kritika rodičů (dítě může cítit loajalitu vůči rodičům, i když se něco špatného děje, můžete maximálně vyjádřit, že takové chování není správné)

VĚKOVÉ ZVLÁŠTNOSTI

Dítě do 3 let

Učí se třídit věci podle druhu, velikosti, barvy nebo materiálu. Narůstá schopnost sociálního porozumění, kolem dvou let již zná řadu slov pro označení vnitřních procesů (myšlení, přání, pocity). Od počátku třetího roku mluví v první osobě („já“). Vypravuje pohádky, popisuje zažitou událost, užívá souvětí. Hraje si s ostatními dětmi, sdílí s nimi hračky a směřuje hrou ke společnému záměru.

Dítě do 5 let

Od tří let dítě řídí své chování podle slovní instrukce, kterou nahlas opakuje, později (asi od čtyř nebo pěti let) už podle „vnitřní řeči“, bez hlasitého vyjadřování svých záměrů. Roste zájem komunikovat. Rádo se ptá „Proč?“ a „Kdy?“, umí již nějaké nadřazené pojmy a protiklady. Učí se porozumění pro druhé, snaží se například různými způsoby utiшит plačícího kamaráda.

Pozor! Faktický věk nezletilého může být zavádějící, protože se dítě může nacházet (i vlivem traumatické události) mentálně v něco nižším, nebo naopak vyšším věku.

Dítě do 9 let

Stále zřetelněji vyrůstá z rámce rodiny, hledá nové vztahy k dějům mimo důvěrně známé prostředí. Ve školním věku již ví, že své pocity, přání či motivy může před okolím skrývat. Morální vědomí se vyvíjí postupně. Dítě do 7 let považuje za správné to, co mu říkají dospělí (rodiče, učitelé). Pokud to rodiče schvalují, tak je to „dobré“, v opačném případě je to „špatné“.

Dítě od 10 do 14 let

V tomto věku už začíná přihlížet i k motivům jednání (paní vzala jídlo bez povolení, protože neměla peníze a její dítě mělo hlad. Kdyby to nevzala, tak by dítě umřelo.) Bere ohled na situaci, na vnější podmínky a vnitřní pohnutky. Rovněž přijímá ženskou či mužskou roli. Dívky pomáhají matce v péči o domácnost, chlapci se zaměřují na pomoc otcům při tradičních mužských činnostech.

Chlapci zvýrazňují své „chlapáctví“, mluví hlučně, někdy sprostě, perou se a chlubí se „hrdinskými kousky“ (skoky z výšky, noční dobrodružství, sportovní výkony). Dívky se chovají více „žensky“. Výrazně se češou, zdobí, nápadně se chichotají, ječí, pokřikují, šuškají si, malují se. Zvláště ve skupině jsou velmi odvážné a často „flirtují“, aby si „ověřily“ svou ženskost.

DRUHÝ KROK: EFEKTIVNÍ A STRATEGICKÉ OTÁZKY

Dítě do 6 let

Využívejte hru (hra na telefonování) a pozorujte interakce s pečujícími osobami. Používejte terminologii a jazyk dítěte („*Řekni mi, jak říkáš tomuhle?*“).

Ke komunikaci vám pomohou různé figurky/postavičky („*Která figurka ti připomíná mámu, brášku...*“ „*Co spolu nejraději děláte? Jste na sebe někdy naštvaní?*“), hračky připomínající běžný život („*Co máš v pokojíčku?*“), kartičky k rozlišení správného a špatného chování (smajlíky, obličeje vyjadřující škálu emocí). Informace ověřujte, neberte vše doslovně, aby nedocházelo k chybným interpretacím.

Dítě do 10 let

Aktivně se ptejte na prožívání a pocity („*Kdybys měl/a kouzelnou hůlku a měl/a tři přání týkající se rodiny, co by to bylo? Jak se cítíš, když tě máma vyzvedává u táty? Jak to vypadá, když řešíte problémy, večeříte ...?*“).

Využívejte techniky škálování (stupnice/pomyslné pravitko nebo známky jako ve škole – tím dochází k porovnávání, zpětnému hodnocení a zjištění aktuálního stavu („*Když se doma něco dělo, na jakém čísle jsi tehdy byla? Jaké číslo na stupnici vyjadřuje, jak se cítíš teď? Co ti pomohlo tehdy, a co nyní?*“).

Dítě nad
10 let

Snažte se vzbudit důvěru náctiletého a získejte ho ke spolupráci. Můžete narazit na odmítání a negativismus. Pozor, někteří v tomto věku již nepreferují hru – respektujte to.

Hovor postavte na dotazování. Pokládejte otevřené otázky. Hledejte zdroje, které fungují a pomáhají (zájmy nezletilého). Podporujte kompetence dospívajícího.

PROJEKTIVNÍ OTÁZKY A TECHNIKY

Kdyby ses ráno probudil/a a byl svět jiný, jak by to vypadalo u vás doma?

Co tě táhne nahoru a dolů (balon a kámen)?

Jaké máš tři přání?

Kdybys mohl/a začarovat členy rodiny do zvířat, kým by byli?

Jaký je tvůj nejoblíbenější hrdina?

Jak vypadá tvůj strach? Namaluj ho.

Jakým zvířetem bys chtěl/a být a proč?

Koho bys vzal/a na opuštěný ostrov?

Jakou pohádku máš nejraději? Jakou pohádkovou bytostí by byl táta, máma, sourozenec?

PTEJTE SE CITLIVĚ, ALE KONKRÉTNĚ ...

Dítě do 6 let

Podporujte emoce a pocit bezpečí. Zaměřte se na zjištění vazby mezi dítětem a rodičem a pomozte dítěti vyjádřit své emoce. Ptejte se tak, aby se dítě cítilo uvolněně a mohlo se projevit.

- **Jaké hry rád/a hraješ?** (Tato otázka může vést k hovoru o příjemných věcech a umožnit dítěti relaxovat před tím, než se dostanete k závažnějším tématům.)
- **Co se děje, když jsi doma?** (Tato otázka může vést k tomu, aby dítě popisovalo své každodenní zážitky a mohlo se snadněji dostat ke stresujícím situacím.)
- **Jak se cítíš, když jsi s rodiči?** (Tímto se ptáte na jejich emocionální stav ve vztahu k rodičům.)
- **Když se cítíš smutně nebo vystrašeně, s kým o tom mluvíš?** (Tato otázka umožňuje dítěti sdílet, s kým hledá podporu, a zjistit, zda má blízkého důvěrníka.)
- **Je něco, co mi chceš říct nebo se mě zeptat?** (Tato otázka dává dítěti prostor pro vlastní iniciativu a může mu pomoci sdělit cokoli, co bylo dosud nevyslovené.)

Dítě do 10 let

Podporujte důvěru k vám, vedte otevřenou komunikaci. Vyjadřujte respekt k dítěti, podpořte jeho sebepojetí. Poskytujte mu informace o traumatizující události přiměřeně k věku, pomozte dítěti porozumět jejím důsledkům.

- **Jak se cítíš, když jsi doma?** (Tato otázka umožňuje dítěti sdílet své emoce a pocity ve vztahu k domácímu prostředí.)
- **Co se děje, když se ti něco špatného stane?** (Tímto se ptáte na to, jak dítě vnímá situace, když je svědkem nebo obětí násilí.)
- **Když se cítíš smutně nebo vystrašeně, s kým o tom mluvíš?** (Tato otázka pomáhá identifikovat, zda dítě má někoho, s kým mluví o svých emocích a zkušenostech.)
- **Je něco, co chceš říct nebo se mě zeptat?** (Dáváte dítěti prostor pro vlastní iniciativu a umožňujete mu sdílet vše, co považuje za důležité.)
- **Jaká by podle tebe měla rodina být?** (Tato otázka může odhalit, jak dítě vnímá normální rodinné vztahy a pomoci porovnat je s jeho současnou situací.)

Dítě do 13 let

Poskytujte dětem informace o traumatu a jeho důsledcích, podporujte jejich schopnost vyjádřit pocity, pomozte jim zvládat stres. Nezapomeňte na rozvoj sebeúcty, sebedůvěry a sociálních dovedností.

- **Co prožíváš, když jsi doma?** (Tato otázka umožňuje dítěti vyjádřit své emoce v souvislosti s domácím prostředím.)
- **Myslíš si, že je to, co se děje doma, správné?** (Tímto se ptáte na vnímání a hodnocení situace dítětem, aniž byste ho přímo označovali.)
- **S kým o tom mluvíš nebo chceš mluvit?** (Tato otázka pomáhá identifikovat, zda dítě má někoho, s kým sdílí své zkušenosti a kdo mu může poskytnout podporu.)
- **Jaká je tvá představa o zdravých vztazích?** (Tato otázka může vést k diskuzi o tom, jak by měly vypadat zdravé rodinné vztahy a jaké chování je nepřijatelné.)
- **Cítíš se někdy v rodině ohroženě nebo nebezpečně?** (Tato otázka je konkrétnější a pomáhá dítěti pojmenovat své pocity v souvislosti s násilím.)
- **Co si přeješ, aby se v tvé situaci změnilo?** (Tímto se ptáte na přání a představy dítěte o lepší situaci. Je důležité, abyste dítěti vysvětlili, že není samo v této situaci a že existuje pomoc a podpora.)

Dítě do 18 let

Budte v komunikaci otevření a specifictí. Podporujte samostatnost dospívajícího, dejte prostor jeho úvahám. Reflektujte jeho vnímání dané situace, mluve s ním otevřeně o mezilidských vztazích, jeho osobních hranicích. Respektujte jeho názor, můžete ho konfrontovat s tím, co je správné a co ne. Respektujte jeho autonomii i nezájem vést s vámi rozhovor.

- **Jak se cítíš v souvislosti s tím, co se děje doma?** (Tato otázka umožňuje dítěti sdílet své emoce a pocity ohledně domácího násilí.)
- **Jak ovlivňuje tato situace tvůj každodenní život a pocity o sobě?** (Tím se ptáte na důsledky, které má násilí na dítě, včetně jeho sebedůvěry a psychologického zdraví.)
- **S kým o tom mluvíš nebo chceš mluvit?** (Tato otázka pomáhá identifikovat, zda dítě má důvěrné osoby, s kterými sdílí své zkušenosti a získává podporu.)
- **Jak si přeješ, aby se tato situace změnila?** (Tímto se ptáte na přání a představy dítěte o lepší situaci.)
- **Cítíš se někdy ohroženě nebo nebezpečně v rodině? Jaké jsou tvé obavy?** (Tato otázka umožňuje dítěti pojmenovat své obavy a pocit ohrožení.)
- **Jaká podpora nebo pomoc by ti v této situaci nejvíce pomohla?** (Tato otázka umožňuje dítěti vyjádřit, jakou formu podpory by přijalo jako nejefektivnější.)

TŘETÍ KROK: MAPOVÁNÍ VZTAHŮ

Rodina a vztahy mezi jejími členy

- Kdo s tebou bydlí (včetně zvířat)? Kdo ještě patří do širší rodiny?
- Kdo jak tráví čas?
- Máma je žena, která... S mámou/tátou dělám ...
- Bratr je kluk, který ...
- S kým si hraješ, kdo ti čte pohádky, s kým se mazlíš?
- Kdo se doma o koho stará?
- S kým nejvíce vycházíš? Kdo s kým nejlépe vychází?
- Kdo se ti nejvíce podobá/ Kdo se nejvíce liší?
- Kdy je doma dobrá nálada?
- Kde je tvoje nejoblíbenější místo doma?
- Jak to vypadá, když se někdo zlobí?
- Co děláš s bráchou/ségrou? Jste někdy spiklenci a kdy? V čem ti pomáhá?
- Jak to vypadá, když se zlobíš ty? Kdo tě pokárá a jak?
- Jak to vypadá, když se rodiče hádají? Jaké je to pro tebe?
- Co bych mohl/a vidět, kdybych byla u vás na návštěvě? Jak by mi u vás bylo?
- Co rád/a děláš? U čeho si nejvíce odpočineš? Co je zábava?
- Kdy je doma pohoda? Co spolu (s někým) děláš hezkého?
- Jak reagují rodiče/sourozenci/ když pláčeš, máš strach?

Škola a sociální okolí

- Jak se ti vede ve škole? Jaké to bylo, než jsi začal/a do školy chodit?
- Co se ti líbí/ nelíbí na škole?
- Jaký je tvůj oblíbený předmět/učitel?
- Máš nějaké problémy ve škole, kvůli čemu?
- Máš ve škole kamarády, co děláte se spolužáky?
- Je ve škole zábava? Kdo je tvůj nejlepší kamarád? Co na něm máš rád/a, co spolu děláte?
- Jak vycházíš s vrstevníky?
- Jak vycházíš s dospěláky? Komu nejvíc věříš?
- S kým vycházíš nejhůře a co ti na něm vadí?

VYSVĚTLETE, CO JE DOMÁCÍ NÁSILÍ

Přizpůsobte své vysvětlení věku a schopnostem dítěte, ale snažte se mu objasnit, co je domácí násilí a že to není přijatelné chování. Mluvte o tom, že existují způsoby, jak dospělí mohou najít pomoc a ukončit násilí.

Nabídněte podporu a zdroje. Informujte dítě o organizacích, které poskytují pomoc dětem a rodinám v podobných situacích. Můžete navrhnout, že se s někým jiným poradíte, případně dítě doprovodíte. Ptejte se na další důvěryhodné osoby v okolí dítěte.

Informujte!

Mladiství 16+ mají procesní způsobilost a mohou podávat návrhy na předběžná opatření na svou ochranu či ochranu svých blízkých nebo sourozenců. Předějte jim kontakt na intervenční centrum, případně zprostředkujte setkání s advokátem.

Podporujte!

Pro nedospělé je náročné hájit své zájmy vůči rodiči, byť jde o ochranu života, zdraví, lidské důstojnosti. Respektujte jejich případné rozhodnutí, že návrh na předběžné opatření k soudu nepodají.

Jednejte!

Pokud dítě sděluje informace naznačující akutní ohrožení dítěte v důsledku domácího násilí v rodině, mějte na paměti, že máte oznamovací povinnost. Abyste neztratili nabytou důvěru, vysvětlete mu, jaké kroky a proč budete nyní činit. Buďte dítěti oporou a průvodcem v jeho složité situaci.

KRIZOVÁ INTERVENCE

Dítě, které je akutně ohrožené domácím násilím, vyžaduje rychlou a efektivní reakci.

1

Zajistěte bezpečí: Pokud je agrese namířena přímo na dítě, spolupráce s Policií ČR a místně příslušným orgánem sociálně právní ochrany dítěte bude nezbytná. Ve spolupráci s nimi kontaktujte služby nebo organizace specializující se na ochranu dětí, které mohou poskytnout dítěti útočiště.

2

Poskytněte podporu: Buďte přítomni a poskytujte dítěti podporu. Ujistěte ho, že je v bezpečí, a potvrďte, že situace, kterou prožívá, není jeho vina. Poskytněte mu prostor vyjádřit své emoce a poslouchajte ho bez soudů a kritiky.

3

Spolupracujte s odborníky, kteří mají zkušenosti s domácím násilím. Pracovníci intervenčních center pro osoby ohrožené domácím násilím vám pomohou vyhodnotit rizika nebezpečí. Nezletilému poskytnou psychickou podporu, navrhnou vhodné kroky pro další ochranu dítěte. Pomohou vám v komunikaci s rodičem nebo zákonným zástupcem.

4

Pokud je to možné, **informujte rodiče** nebo zákonného zástupce. Komunikujte s rodičem, či dospělým z širší rodiny, ke kterému má dítě důvěru. Vyvarujte se tak konfrontaci dítěte s dospělým, který v rodině jedná pod vlivem emocí či agresivně.

Kontakty na intervenční centra ve vašem regionu najdete zde:

www.kolotocnasili.cz

www.domaci-nasili.cz

www.mlceniboli.cz

Spolufinancováno
Evropskou unií

Ministerstvo životního prostředí

ústecký kraj